

Міжнародне право

УДК 341.232:342](477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14794443>

**Особливості імплементації міжнародного гуманітарного права в
українське законодавство в умовах війни**

Камардіна Юлія Вікторівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права, Маріупольський
державний університет, 02000, м. Київ, вул. Преображенська, 6/4, Україна,

j.boyko@mu.edu.ua,

<https://orcid.org/0000-0002-2295-5559>

Скидан Роман Олександрович,

заступник начальника кафедри військово-гуманітарних дисциплін,
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут,

01011, м. Київ, вул. Князів Острозьких, 45/1, Україна,

skidanroman123@gmail.com,

<https://orcid.org/0000-0003-4907-1662>

Косовець Марина Олександрівна,

старший викладач, Юридичний інститут КНЕУ, ДВНЗ КНЕУ імені Вадима

Гетьмана, 04050, м. Київ, вул. Ю. Ілленка, 81, Україна,

kosovets111@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0008-6028-3299>

Прийнято: 16.01.2025 | Опубліковано: 03.02.2025

Анотація: **Мета** статті полягає в дослідженні особливостей імплементації норм міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) в національне законодавство України в умовах гібридної війни. У процесі дослідження проаналізовано сучасний стан дотримання норм МГП, ідентифіковано основні виклики, пов’язані із забезпеченням гуманітарного доступу до постраждалих унаслідок воєнних дій, та запропоновано правові механізми для їх подолання. **Методи** дослідження охоплюють аналіз нормативно-правових актів, зокрема положень Женевських конвенцій та Додаткових протоколів до них, а також національних законодавчих актів, що адаптують норми МГП до правового поля України. Дослідження наукових публікацій надало можливість розглянути теоретичні аспекти проблематики, зокрема питання гібридних воєн, доступу до гуманітарної допомоги та захисту цивільного населення. Практичний аспект стосувався аналізу конкретних випадків порушень МГП під час російської збройної агресії. **Результати** дослідження вказують на значні прогалини в МГП, пов’язані з відсутністю дієвих механізмів притягнення агресора до відповідальності за порушення гуманітарного права. Здійснений аналіз українського законодавства продемонстрував певний прогрес у його гармонізації з міжнародними стандартами, однак водночас виявив низку недоліків, які потребують термінового усунення. З’ясовано, що перешкодою для ефективного застосування норм МГП є відсутність уніфікованих міжнародних стандартів, які враховують специфіку гібридних воєн; труднощі із захистом цивільного населення в умовах асиметричних конфліктів; недосконалість правового регулювання статусу комбатантів та цивільних осіб, що ускладнює їхній правовий захист. **У висновках** акцентується на необхідності вдосконалення національного законодавства України, посилення міжнародної координації у сфері гуманітарного доступу, а також розробки інноваційних правових механізмів, що відповідають викликам гібридних воєн. Запропоновані рекомендації можуть стати основою для покращення захисту жертв збройної

агресії та сприяти забезпеченню ефективного функціонування норм МГП в сучасних умовах.

Ключові слова: правозахисні норми, національні інтереси, правозастосування, захист цивільного населення, міждержавні угоди.

**Peculiarities of the implementation of international humanitarian law
into ukrainian legislation during war**

Yuliia Kamardina,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor of the Department of Law,
Mariupol State University, 02000, Kyiv, st. Preobrazhenska, 6/4, Ukraine,
j.boyko@mu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2295-5559>

Roman Skydan,

Deputy Head of the Department, Department of Military and Humanitarian
Disciplines, Kruty Heroes Military Institute of Telecommunications and
Information Technology, 01011, Kyiv, st. Knyazum Ostrozkih, 45/1, Ukraine,
skidanroman123@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4907-1662>

Maryna Kosovets,

Senior Teacher, KNEU Law Institute, Kyiv National Economic University named
after Vadym Hetman, 04050, Kyiv, st. Yu. Illienka, 81, kosovets111@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0008-6028-3299>

Abstract: The **purpose** of the article is to study the features of the implementation of the norms of international humanitarian law (hereinafter referred to as IHL) into the national legislation of Ukraine in the context of hybrid warfare.

In the course of the study, the current state of compliance with IHL norms was analyzed, the main challenges associated with ensuring humanitarian access to victims of military actions were identified, and legal mechanisms for overcoming them were proposed. The research **methods** include the analysis of regulatory legal acts, in particular the provisions of the Geneva Conventions and Additional Protocols thereto, as well as national legislative acts that adapt IHL norms to the legal field of Ukraine. The study of scientific publications provided an opportunity to consider theoretical aspects of the issue, in particular the issues of hybrid wars, access to humanitarian assistance, and the protection of the civilian population. The practical aspect concerned the analysis of specific cases of violations of IHL during the Russian armed aggression. The **results** of the study indicate significant gaps in IHL associated with the lack of effective mechanisms for holding the aggressor accountable for violations of humanitarian law. The analysis of Ukrainian legislation demonstrated some progress in its harmonization with international standards, but at the same time revealed a number of shortcomings that require urgent elimination. It was found that the obstacle to the effective application of IHL norms is the lack of unified international standards that take into account the specifics of hybrid wars; difficulties in protecting civilians in conditions of asymmetric conflicts; imperfect legal regulation of the status of combatants and civilians, which complicates their legal protection. The **conclusions** emphasize the need to improve the national legislation of Ukraine, strengthen international coordination in the field of humanitarian access, as well as develop innovative legal mechanisms that meet the challenges of hybrid wars. The proposed recommendations can become the basis for improving the protection of victims of armed aggression and help ensure the effective functioning of IHL norms in modern conditions.

Keywords: human rights norms, national interests, law enforcement, civilian protection, international agreements.

Постановка проблеми. З початком воєнних дій в Україні у 2014 році стало очевидним, що межі МГП потребують реформування, а відповідні суб'єкти не володіють достатньою спроможністю для подолання численних викликів, пов'язаних із війною та забезпеченням відповідальності за скоєні під час війни міжнародні злочини.

Україна демонструє дотримання норм МГП через забезпечення захисту цивільного населення, розмежування військових і цивільних об'єктів, а також активну співпрацю з міжнародними організаціями. Завдяки документуванню воєнних злочинів, таких як масові вбивства цивільних осіб у Бучі та Ірпені, міжнародна спільнота посилює тиск на державу-агресора. Особливого значення набуває ініціатива України щодо створення міжнародного трибуналу для розгляду злочину агресії, що дозволить притягнути до відповідальності осіб, причетних до планування та розв'язання війни [1, с. 47].

Однак МГП, як і будь-яке правове явище, стикається із низкою проблем. Однією з основних є невідповідність окремих норм сучасним викликам. Це особливо стосується поняття «гібридна війна», яке наразі не закріплене в положеннях МГП, що створює значну прогалину в міжнародному законодавстві та зумовлює труднощі в його тлумаченні й застосуванні. Асиметричний характер сучасних збройних конфліктів, коли одна зі сторін використовує цивільних осіб як «живий щит» або веде бойові дії в густонаселених районах, значно ускладнює забезпечення гуманності. Крім того, використання новітніх видів озброєнь і технологій, таких як дрони чи кіберзброя, виявляє прогалини в правовому регулюванні [1, с. 48].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародне гуманітарне право є важливим напрямом наукових досліджень через необхідність адаптації його норм до умов сучасних збройних конфліктів, зокрема гібридних воєн. У монографії М. М. Гнатовського [1] викладено основи МГП, що робить її цінним ресурсом для широкої аудиторії, включаючи журналістів, які працюють у зонах конфліктів.

Автори І. В. Берднік і І. В. Пилипенко [2] аналізують ключові принципи МГП, акцентуючи на проблемах застосування його норм у нових формах збройних конфліктів.

У дослідженні С. І. Денисенка [3] здійснено ґрунтовний аналіз сучасних викликів, пов'язаних із реалізацією норм міжнародного гуманітарного права в умовах внутрішніх і міжнародних збройних конфліктів. Автор окреслює межі та перспективи вдосконалення нормативно-правових засад МГП з урахуванням специфіки сучасних форм ведення війни.

Учені Ж. Павленко та А. Антонов [4] здійснили ґрунтовний аналіз поняття «гібридна війна», зосереджений на його концептуалізації та методологічних підходах до застосування. Отримані результати формують важливу теоретичну базу для визначення впливу гібридних конфліктів на дотримання норм міжнародного гуманітарного права.

Науковці О. Ю. Панфілов та Д. Є. Лашин [5] здійснюють глибокий аналіз сучасних тактик гібридної війни, приділяючи особливу увагу їхньому впливу на міжнародну безпеку. Значну увагу зосереджено на питаннях відстеження порушень норм МГП у гібридних конфліктах.

Автор В. П. Пилипенко [6] досліджує правову кваліфікацію воєнних злочинів у контексті норм МГП, роблячи значний внесок у розвиток юридичної практики.

Дослідники В. М. Стратонов та Ю. Є. Гуліч [7] аналізують проблему тероризму крізь призму сучасних збройних конфліктів, зокрема приділяючи увагу юридичним аспектам боротьби з терористичними загрозами. Науковці також розглядають, хоча й фрагментарно, аспекти захисту цивільного населення під час терористичних дій.

Учені Ю. І. Усманов та О. Вергелес [8] здійснюють ґрунтовний аналіз основних викликів у забезпеченні гуманітарного доступу, зосереджуючи увагу на політичних, правових та організаційних перешкодах. Їхній акцент на необхідності міжнародної координації підкреслює значущість дослідження як

методологічної основи для подальшого поглибленого аналізу цієї проблематики.

Як феномен, що суттєво впливає на міжнародну безпеку, визначаючи її ключові характеристики, розглядає гібридну війну В. В. Чалапко [9].

Сучасні виклики, пов'язані з гуманітарним доступом під час збройних конфліктів, досліджують Ю. І. Усманов та А. В. Мартиневич [10]. Дослідники підкреслюють неефективність чинних міжнародних механізмів у подолання наявних бар'єрів для забезпечення гуманітарного доступу, що засвідчує потребу в їхньому вдосконаленні та активізації наукового пошуку в цій сфері.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На підставі аналізу зазначених джерел виявлено, що важливі аспекти, пов'язані з дотриманням норм МГП у гібридних війнах і забезпеченням гуманітарного доступу, залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, нерозв'язаними залишаються питання щодо ефективних правових механізмів забезпечення гуманітарного доступу в умовах гібридних конфліктів, аналізу впливу гібридних воєн на дотримання норм МГП та захист цивільного населення, а також координації міжнародних зусиль для подолання бар'єрів гуманітарного доступу. Ця стаття спрямована на заповнення зазначених прогалів через аналіз сучасних викликів у застосуванні МГП, акцентуючи на проблемах гуманітарного доступу та гібридних конфліктів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження особливостей імплементації норм міжнародного гуманітарного права в українське законодавство в умовах збройного конфлікту, аналіз викликів, що виникають при їхньому застосуванні, а також визначення ефективних шляхів адаптації міжнародних норм до специфіки внутрішніх і міжнародних конфліктів, зокрема в контексті гібридних воєн.

Для досягнення мети сформульовано такі завдання:

- 1) Проаналізувати сучасний стан норм міжнародного гуманітарного права в умовах нових викликів збройних конфліктів, зокрема гібридних війн та терористичних дій;
- 2) Визначити основні бар'єри для забезпечення гуманітарного доступу під час збройних конфліктів та шляхи їх подолання;
- 3) Дослідити вплив гібридних конфліктів на дотримання норм міжнародного гуманітарного права та ефективність захисту цивільного населення;
- 4) Обґрунтувати необхідність координації міжнародних зусиль для подолання юридичних, політичних та логістичних проблем у забезпеченні гуманітарного доступу.

Ці завдання спрямовані на комплексне розкриття теми дослідження, забезпечення наукової обґрунтованості результатів та визначення практичних аспектів, що мають значення для міжнародної правової спільноти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародне гуманітарне право є специфічною галуззю міжнародного права, яка регулює застосування сили під час збройних конфліктів, встановлюючи вимоги щодо захисту осіб, не залучених до бойових дій, а також обмеження насильства, дозволяючи використовувати силу лише в межах, необхідних для досягнення мети конфлікту, яка полягає в послабленні військового потенціалу супротивника, незалежно від причин, що спричинили конфлікт [1, с. 50].

Ефективність МГП безпосередньо залежить від суворого дотримання основних принципів, зокрема пропорційності, розрізнення та необхідності. Принцип пропорційності передбачає заборону використання зброї або методів ведення бойових дій, що можуть завдати непропорційної шкоди цивільному населенню або цивільній інфраструктурі. Принцип розрізнення вимагає чіткого відокремлення цивільних осіб та об'єктів від військових, з метою уникнення жертв серед мирного населення. Принцип необхідності

виправдовує застосування сили тільки тою мірою, яка є необхідною для досягнення законних військових цілей.

Основною метою МГП є обмеження засобів і методів ведення війни, які можуть застосовуватися сторонами конфлікту, а також забезпечення гуманного ставлення до осіб, не залучених до бойових дій. Загалом, МГП визначає мінімальні стандарти гуманності, які повинні дотримуватися в будь-якій ситуації збройного конфлікту, сприяючи захисту прав людини та збереженню основних гуманітарних цінностей в умовах війни [12].

Важливим завданням МГП є встановлення універсальних норм, які забезпечують захист прав людини у конфліктних ситуаціях та визначають відповідальність за їх порушення. У цій сфері було укладено низку міжнародних договорів, що стали основою регулювання збройних конфліктів у сучасному світі. Основні міжнародні договори у сфері МГП, які регулюють збройні конфлікти, представлені на рис. 1.

Женевські конвенції

- Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях;
- Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі;
- Конвенція про захист цивільного населення під час війни;
- Конвенція про поводження з військовополоненими.

Додаткові протоколи до Женевських конвенцій

- Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів («перший Додатковий протокол»)
- Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру («другий Додатковий протокол»)

Другий протокол від 1999 року до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 1954 року

Протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 1954 року

Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 1954 року («Гаазька конвенція»)

Рис. 1. Основні міжнародні договори у сфері МПП, які регулюють збройні конфлікти

Джерело: власна розробка авторів

Чинність міжнародних договорів у правовій системі України регулюється Конституцією України [13] та Законом «Про міжнародні договори України» [14]. Відповідно до статті 9 Конституції України, міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Стаття 19 зазначеного закону також підтверджує, що такі договори застосовуються як норми національного права.

У разі суперечностей між міжнародним договором і національним законодавством пріоритет надається міжнародному праву. Чинні договори реєструються Міністерством закордонних справ України та вносяться до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів України.

Щодо договорів, укладених за часів СРСР, то Закон «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 року [15] закріплює, що Україна бере на себе зобов'язання за договорами, укладеними УРСР, та договорами СРСР, які не суперечать Конституції України й інтересам держави. У сфері міжнародного гуманітарного права заяв про невідповідність таких договорів Конституції України не зафіксовано.

Щодо договорів дорадянського періоду, то Україна не має чітких законодавчих положень, однак визнає свою правонаступність у межах відповідних міжнародних конвенцій. Наприклад, у 2015 році Уряд України офіційно повідомив Королівство Нідерландів про визнання Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 років із моменту проголошення незалежності. Це було підтверджено на засіданні Міжвідомчої комісії з імплементації міжнародного гуманітарного права в Україні.

Таблиця 1

Основні закони, які імплементують принципи МГП в Україні

Назва закону	Стислий опис (регулювання у сфері МГП)
Конституція України	Основний закон України, що закріплює права людини, гарантії правосуддя, зобов'язання держави дотримуватися норм міжнародного права, включаючи МГП.
Кримінальний кодекс України	Встановлює кримінальну відповідальність за порушення законів і звичаїв війни, злочини проти людяності та інші порушення МГП.
Кодекс цивільного захисту України	Регулює організацію та здійснення заходів щодо захисту цивільного населення під час збройних конфліктів і надзвичайних ситуацій.

Закон України «Про оборону України»	Визначає основи оборонної політики, організацію оборони країни, функції Збройних Сил та інших органів під час війни або агресії.
Закон України «Про Збройні Сили України»	Регулює діяльність, завдання та організацію Збройних Сил України, включаючи дотримання норм МГП у військових операціях.
Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України»	Регламентує внутрішню службу в Збройних Силах, включаючи дотримання гуманітарних стандартів та прав людини.
Закон України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України»	Встановлює дисциплінарні правила та відповідальність військовослужбовців, враховуючи дотримання норм МГП.
Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей»	Регулює збереження та повернення культурних цінностей, а також захист культурної спадщини в умовах збройних конфліктів.
Закон України «Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні»	Визначає правила використання символіки гуманітарних організацій для захисту поранених, медичних установ та персоналу під час збройних конфліктів.
Закон України «Про Товариство Червоного Хреста України»	Регулює діяльність Товариства Червоного Хреста України, спрямовану на гуманітарну допомогу та захист постраждалих під час збройних конфліктів.
Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо імплементації третього Додаткового протоколу)»	Впроваджує положення третього Додаткового протоколу до Женевських конвенцій, пов'язані з символікою Червоного Кристала.
Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»	Визначає особливий правовий режим, забезпечення прав громадян і дотримання гуманітарного права на тимчасово окупованих територіях.
Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»	Гарантує захист прав внутрішньо переміщених осіб, включаючи право на житло, соціальну допомогу та доступ до правосуддя.

Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей»	Встановлює спеціальний порядок самоврядування в районах, постраждалих від збройного конфлікту, з урахуванням гуманітарних стандартів.
Закон про окремі аспекти державної політики, спрямованої на забезпечення суверенітету України над тимчасово окупованою територією Донецької та Луганської областей України	Регулює політику України щодо забезпечення суверенітету та гуманітарного захисту на тимчасово окупованих територіях.
Закон про правовий статус зниклих осіб	Визначає правовий статус осіб, зниклих безвісти в умовах збройних конфліктів, та порядок їх розшуку й підтримки їхніх родин.

Джерело: власна розробка авторів

Станом на 2024 рік Україна залишається зобов'язаною забезпечувати виконання положень низки міжнародних договорів у сфері МГП, зокрема шляхом подання офіційних перекладів відповідних документів і звітів про реалізацію зобов'язань.

Чотири Женевські конвенції 1949 року та Перший Додатковий протокол 1977 року передбачають обов'язок України надавати офіційні переклади цих документів, а також законодавчих актів, що регламентують виконання міжнародних зобов'язань. Депозитарієм таких документів є уряд Швейцарії. Крім того, держава має передати документи, які встановлюють кримінальну відповідальність за порушення норм МГП. Однак, станом на 2024 рік, офіційний переклад Женевських конвенцій та відповідних законів і постанов досі не передано Швейцарській Федеральній Раді [16].

Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року зобов'язує Україну подавати Генеральному директору ЮНЕСКО офіційний переклад тексту Конвенції, а також періодичні звіти кожні чотири роки. Після першого звіту, поданого у 1995 році, подальших

звітів від України не надходило, а офіційний переклад Конвенції українською мовою також не було передано [17].

Відповідно до положень Конвенції про заборону хімічної зброї, Україна має щорічно інформувати Організацію із заборони хімічної зброї (далі – ОЗХЗ) про реалізацію положень Конвенції та подавати відповідні декларації. Хоча ці документи є конфіденційними, відомо, що Україна забезпечує виконання своїх зобов'язань перед ОЗХЗ [18].

Конвенція про заборону застосування, накопичення, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їх знищення (Оттавська конвенція) передбачає щорічне подання звітів до Генерального секретаря ООН. Україна регулярно виконує цей обов'язок, а останній звіт про забезпечення транспарентності було подано у квітні 2024 року [19].

Щодо Конвенції про права дитини та її Факультативного протоколу про участь дітей у збройних конфліктах, Україна мала подавати звіти до Комітету з прав дитини кожні п'ять років. Останній звіт був поданий у 2008 році, після чого нових звітів від України не надходило [20].

Таким чином, попри активну участь України у міжнародних договорах, існують суттєві недоліки у виконанні зобов'язань щодо перекладу та звітності, які потребують негайного виправлення для забезпечення відповідності міжнародним стандартам.

Російсько-українська війна, що розпочалася 20 лютого 2014 року, на початкових етапах не отримала однозначного визнання як міжнародний збройний конфлікт серед суб'єктів міжнародного права. Це зумовлювалося необхідністю представлення доказів прямого контролю російської федерації над збройними угрупованнями, які діяли на сході України. До 2022 року конфлікт мав гібридний характер, у межах якого збройні дії велися через проксі-угруповання, а не безпосередньо від імені держави-агресора.

На сучасному етапі війна, яка триває з 24 лютого 2022 року, набуває відкритого характеру, охоплюючи території кількох держав, що дозволяє

кваліфікувати її як міжнародний збройний конфлікт. Водночас російська федерація відмовляється визнавати цей статус, використовуючи міжнародне гуманітарне право у власних інтересах і вводячи заборону на використання терміна «війна» в національному законодавстві. Замість цього війна офіційно іменується «спеціальною воєнною операцією», що дозволяє уникати відповідальності за дотримання міжнародних норм стосовно військовополонених. Зокрема, українські військовослужбовці, які потрапляють у полон, позбавляються правового статусу комбатантів, що значно обмежує їхні права, гарантовані міжнародним гуманітарним правом [21].

Цивільні особи, затримані на окупованих територіях або під час активних бойових дій, також не отримують належного правового захисту. Такий підхід суперечить базовим принципам міжнародного гуманітарного права, включаючи норми Третьої Женевської конвенції, яка регулює статус військовополонених. Зокрема, Росія систематично порушує її положення, відмовляючись визнавати статус військовополонених, не створюючи Національне довідкове бюро з питань військовополонених та ускладнюючи доступ до інформації про місцеперебування, стан здоров'я та правовий статус затриманих.

Порушення стосуються позбавлення військовополонених основоположних прав, таких як доступ до комунікації, отримання гуманітарних посилок і кореспонденції. Представники Міжнародного комітету Червоного Хреста, які відповідають за моніторинг умов утримання військовополонених, повідомляють про значні ускладнення у виконанні своїх функцій через недостатність інформації від Російської Федерації. Умови утримання військовополонених є незадовільними, характеризуються відсутністю належного харчування, медичної допомоги та базових засобів гігієни, що є грубим порушенням міжнародних стандартів [21].

Міжнародне гуманітарне право вимагає, щоб умови утримання військовополонених були еквівалентними умовам для військовослужбовців регулярних збройних сил противника. Проте росія ігнорує ці вимоги, що є черговим доказом нехтування її зобов'язаннями за міжнародними договорами. Масштаби порушень, включаючи фактичне позбавлення військовополонених їхніх прав, свідчать про систематичний характер злочинів, які потребують уваги міжнародної спільноти та ефективної реакції.

Привілей законного комбатанта полягає в тому, що така особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за участь у воєнних діях, однак може нести відповідальність за скоєння воєнних злочинів, при цьому зберігаючи статус військовополоненого. Як правило, військовополонені утримуються в місцях позбавлення волі, проте особи, які вчинили злочини, перебувають окремо. У випадку з українськими військовополоненими в російській федерації проти них відкриті кримінальні провадження, а незалежним адвокатам забороняється забезпечувати їх правовий захист [21].

Міжнародне гуманітарне право не містить чітких конвенційних норм, які регулюють процес обміну військовополоненими, що створює суттєву прогалину в правовій сфері. Обмін здійснюється лише на основі міжнародних угод. Проблемною залишається ситуація із затриманими на окупованих територіях цивільними громадянами України. Хоча вони згідно з міжнародним гуманітарним правом не є комбатантами, але фактично перебувають у полоні. Російська федерація не надає достовірної інформації про їхнє місцезнаходження, відсутня комунікація з цими людьми, а в офіційних документах їх часто називають учасниками протидії «спеціальній військовій операції». Це призводить до того, що Росія прирівнює статус цивільних осіб до статусу військовополонених, порушуючи норми міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій.

Відповідно до міжнародного гуманітарного права, військовополонені можуть утримуватися в місцях позбавлення волі до завершення збройного

конфлікту, тоді як цивільні особи повинні бути звільнені, якщо немає обґрунтованої потреби в їхньому затриманні. Однак значна кількість українських цивільних досі залишається в полоні, що свідчить про систематичні порушення їхніх прав. Війна в Україні виявила суттєві недоліки в сучасному правовому режимі визначення статусу полонених, який регулюється III Женевською конвенцією. Російська федерація свідомо ігнорує ці норми, а механізми притягнення її до відповідальності залишаються малоефективними. Наприклад, Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1977 року передбачає створення Міжнародної комісії з розслідування фактів порушень, однак її діяльність обмежується необхідністю згоди обох сторін конфлікту [22].

Женевські конвенції спрямовані на регулювання статусу комбатантів, проте широкомасштабна агресія Росії в Україні виявила значні прогалини в захисті цивільного населення. Масові вбивства, тортури, знущання та інші порушення прав цивільних на тимчасово окупованих територіях є прямими наслідками збройної агресії. Постраждали зазнають серйозних фізичних, моральних і матеріальних втрат. В умовах сучасних викликів міжнародне гуманітарне право потребує вдосконалення, а державна політика України повинна бути спрямована на створення ефективної системи комплексної допомоги постраждалим [22].

Однією з важливих проблем є забезпечення невідворотності покарання за воєнні злочини, вчинені російськими військовими та політичним керівництвом. Не менш актуальним є питання відшкодування громадянам України збитків, завданих порушеннями їхніх прав унаслідок збройної агресії. З 2014 року Україна зазнала масових втрат серед цивільного населення, численних випадків зникнення безвісти, великої кількості поранених та значних руйнувань інфраструктури й приватної власності. Хоча механізм компенсації, запроваджений після початку воєнних дій на Донбасі, уже

функціонує, проте він залишається неадаптованим до безпрецедентних масштабів руйнувань, спричинених подіями після 2022 року.

У 2023 році уряд України запропонував новий підхід до відшкодування збитків, ухваливши законодавство, яке визначає правові та соціальні гарантії для осіб, позбавлених свободи внаслідок агресії, а також для їхніх родин. Зараз триває створення єдиного реєстру таких осіб. Однак питання забезпечення їх медичною, психологічною та правовою допомогою, а також іншими соціальними гарантіями потребує невідкладного розв'язання [22].

У контексті російської агресії та повномасштабного вторгнення в Україну особливо гостро постає питання недостатності ефективних норм, що змушували б державу-агресора дотримуватися вимог міжнародного гуманітарного права. Для подолання цих проблем необхідний комплексний підхід, який поєднує законодавчі ініціативи на національному рівні та активну співпрацю на міжнародній арені, спрямовану на посилення механізмів забезпечення дотримання та контролю за виконанням норм міжнародного гуманітарного права.

Одним з основних завдань є гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами через внесення змін до нормативно-правових актів України, зокрема в галузі кримінального права. Це стане можливим завдяки імплементації положень Женевських конвенцій та їх додаткових протоколів, а також створенню ефективних механізмів переслідування воєнних злочинів.

Наступним важливим кроком є розвиток системи підготовки військовослужбовців та правоохоронців з акцентом на дотримання норм міжнародного гуманітарного права. Регулярні навчання й підвищення обізнаності серед особового складу сприятимуть зменшенню кількості порушень і покращенню виконання міжнародних зобов'язань.

Не менш важливим є перегляд формату співпраці з міжнародними організаціями, такими як ООН, ОБСЄ, Міжнародний комітет Червоного

Хреста та Міжнародний кримінальний суд. Це дозволить посилити підтримку України в процесах ратифікації міжнародних договорів, імплементації міжнародних норм і отриманні необхідної експертної допомоги.

Завершальним етапом стане вдосконалення перекладу, ратифікації та виконання міжнародних угод, забезпечення їхньої доступності та підготовка звітів щодо прогресу імплементації. Лише через інтеграцію міжнародного досвіду та комплексний підхід Україна зможе значно посилити захист норм міжнародного гуманітарного права та сприяти утвердженню верховенства права на національному рівні.

Висновки. Отже, збройна агресія російської федерації проти України виявила суттєві прогалини в міжнародному гуманітарному праві, зокрема в механізмах забезпечення дотримання норм, які часто ігноруються державами-агресорами. В умовах повномасштабного вторгнення в Україну стало очевидним, що міжнародна спільнота не має ефективних інструментів для оперативного реагування на порушення, що здійснюються агресорами, а також відсутня система санкцій, яка б забезпечувала притягнення до відповідальності винних. Це вимагає глибокого оновлення міжнародних норм і процедур, які б дозволили ефективно захищати жертви агресії та гарантувати виконання вимог МГП на міжнародному рівні.

В Україні залишається актуальною проблема недостатньої гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема з нормами Женевських конвенцій. Крім того, відсутні ефективні механізми притягнення до відповідальності за воєнні злочини. Для належного виконання міжнародних зобов'язань необхідно вдосконалити кримінальне законодавство, а також забезпечити належний рівень підготовки військовослужбовців і правоохоронців до дотримання норм міжнародного гуманітарного права. Окрім цього, важливим є посилення співпраці з міжнародними організаціями, що сприятиме поліпшенню підтримки України в процесах ратифікації міжнародних угод і забезпеченні експертної допомоги.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні комплексного механізму імплементації норм МГП на національному рівні, зокрема в галузі кримінального права, що передбачатиме ефективні процедури для розслідування та переслідування воєнних злочинів. Також важливо зосередитися на розвитку міжнародної співпраці для посилення санкційної системи та створення більш чіткої юридичної структури для реагування на порушення МГП. Крім того, необхідно продовжити дослідження у сфері правової освіти військових та правоохоронців щодо міжнародних стандартів, а також удосконалення механізмів перекладу, ратифікації та виконання міжнародних угод, зокрема в контексті сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Гнатовський М. М. Дискусія про фрагментацію міжнародного права у світлі міжнародного гуманітарного права. *Право та державне управління*. 2012. № 3. С. 47–50.
2. Берднік І. В., Пилипенко І. В. Цивільне населення як об'єкт нападу під час міжнародного збройного конфлікту: кримінально-правова оцінка за національним законодавством України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303698> (дата звернення 20.11.2024).
3. Денисенко С. І. Актуальні проблеми міжнародного гуманітарного права в умовах сучасних збройних конфліктів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 182–184. URL: http://lsej.org.ua/3_2016/55.pdf (дата звернення: 12.11.2024).
4. Павленко Ж., Антонов А. «Гібридна війна»: аналіз визначень поняття. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2022. № 2 (53). С. 106–119. DOI: 10.21564/2663-5704.53.258155

5. Панфілов О. Ю., Лашин Д. Є. Особливості ведення гібридних війн у новітній історії світу. *Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього: збірник матеріалів XXII Всеукраїнської наукової конференції викладачів, молодих науковців і студентів (м. Харків, 1 грудня 2020 р.)*. Харків : Право, 2020. С. 17–19.

6. Пилипенко В. П. Застосування норм міжнародного гуманітарного права до збройних конфліктів міжнародного й неміжнародного характеру в контексті воєнних злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. Вип. 3. С. 317–323. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.3.52>

7. Стратонов В. М., Гуліч Ю. Є. Тероризм як актуальна проблема міжнародного гуманітарного права. *Світова наука: проблеми, перспективи та інновації :збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Торонто, 24-26 березня 2021 р.). Торонто, 2021. С. 780–784.

8. Усманов Ю. І., Вергелес О. Проблема гуманітарного доступу в умовах збройних конфліктів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2022. № 69. С. 461–466. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.76>

9. Чалапко В. В. Гібридна війна як сучасна форма насильства. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2021. № 1 (48). С. 133–145. DOI: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.48.224421>

10. Усманов Ю. І., Мартиневич А. В. Гуманітарний доступ у збройних конфліктах: сучасні виклики. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 156. С. 143–158. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.156.252314>

11. Коблан Л. Б. Загальний аналіз правового регулювання воєнних дій: міжнародне та національне законодавство. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2015. № 824. С. 151–158. URL:

http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2015_824_25.pdf (дата звернення: 12.11.2024).

12. Царенко О. М., Тична Б. М., Федчук Т. Ю. Порухення норм міжнародного гуманітарного права в умовах російської збройної агресії. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 607–611. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.94>

13. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 20.11.2024)

14. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 20.11.2024).

15. Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року № 1543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення: 20.01.2025).

16. Чотири Женевські конвенції 1949 року та Перший Додатковий протокол 1977 року. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreaties1949.xsp> (дата звернення: 20.11.2024).

17. Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року. URL: https://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13637&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (дата звернення: 14.11.2024).

18. Конвенція про заборону хімічної зброї 1993 року. URL: <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention> (дата звернення: 18.11.2024).

19. Конвенція про заборону застосування, накопичення, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їх знищення (Оттавська конвенція) 1997 року. URL: <https://www.icrc.org/en/document/landmines-ottawa-convention> (дата звернення: 21.11.2024).

20. Конвенція про права дитини та Факультативний протокол про участь дітей у збройних конфліктах 1989 року. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child> (дата звернення: 20.11.2024)

21. Замрига А. В. Застосування міжнародного гуманітарного права в умовах збройної агресії російської федерації проти України. Проблеми сучасних трансформацій. *Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2022. №6. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-6-01-04>

22. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права на національному рівні в Україні. Київ, 2020. URL: <https://www.asser.nl/media/794858/2021-the-domestic-implementation-of-ihl-in-ukraine-updated-українська.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).